

B

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ

Oğuz-Üçoklar'ının "Denizhan" kolunun "Kı-nık" boyuna mensup Selçuk Bey'in torunlarından Tuğrul Bey tarafından kurulan Büyük Selçuklu Devleti Harezm, Horasan, İran, Irak, Suriye, Arap yarımadası ve Doğu Anadolu'ya hakim olur.

Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Alparslan, 1065 de Ani (Kars)'yi ve 1067 de Kayseri'yi zapteder. Bizans, Selçuklu Türkleri'nin ilerleyişini durdurmaya çalışır ama başaramaz. Bizans'ın asker imparatoru Romanos Diogenes, Selçuklu taarruzlarını önlemek ve zaptedilen toprakları geri almak üzere çoğunluğunu Norman, Frank, Oğuz ve Peçenek ücretli askerlerinin teşkil ettiği bir ordu toplayarak harekete geçer. 1068-1069 yıllarında yaptığı ilk seferlerde başarılı olur.

Sultan Alparslan 1070 de bir ordu hazırlayarak Fatımilerin üzerine gitmek için sefer ha-

zırlar ve amcası Tuğrul Bey'in vasiyeti gereği Malazgird'i zapteder. Ordusu ile Fırat nehrini geçerek Haleb'e varır. İmparator IV. Romanos bunu fırsat bilip Alpaslan'a aldığı yerlerin geri verilmesi için bir elçi gönderir. Sultan Alparslan bu teklifi kabul etmez. Bunun üzerine şamani Oğuzlarında bulunduğu ikiyüz bin kişiden oluşan bir ordu ile 13 Mart 1071 de İstanbul'dan hareket eder. Bu orduda Tahran isminde Türk asıllı bir komutanda bulunur. Durumu öğrenen Sultan Alparslan Suriye'den geri döner.

27 Agustos Cuma günü iki ordu Malazgirt ovasında savaş düzeni alır. Sultan Alparslan'ın asker sayısı altmış bin, Bizans ordusunun savaş silahları oldukça üstün ve çeşitlidir. Alparslan'ın yanında Savtekin, Gevherayin, Afşin, Saltuk, Tarançoğlu, Ahmedşah, Dilmaçoğlu, Artuk ve Tuti gibi meşhur Türk komutanlar bulunur. Ayrıca Bizans gazalarında tecrübe

Ankara Kalesi, iç kale surları

kazanmış Türkmen beyleri de katılır. Çetin bir savaştan sonra Bizans ordusu mağlup olur. İmparator IV. Romanos Sultan Alparslan'a esir düşer. Sultan Alparslan İmparatora şanına yakışan bir şekilde muamelede bulunur ve onunla bir anlaşma imzalayarak onu serbest bırakır. Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'nun ve Avrupa'nın kapıları Müslüman Türklere kapanmamak üzere açılmış olur. "Dünya Sultanı", "Cihan Sultanı", "Adil Sultan", "Fetihler Babası" gibi unvanlarla anılan Sultan Alp Arslan 1072 Eylül'ünde çıktığı Türkistan seferinde bir "Batını" suikastında şehit olur.

Sultan Alp Arslan vefatından sonra tahta Melikşah geçer. Orta Fırat havzası ve Urfa havlisinde bulunan Kutalmışoğulları Melikşah'a karşı mücadeleye başlar. Kutalmış Bey'in kaynaklarda beş oğlu olduğu zikredilir. Süleyman, Mansur, Alp İlek, Dolat ve diğeri. Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Anadolu'da bulunan Oğuz Türkmenlerinin Selçuk sultanı Melikşah'a karşı tavır almalarını fırsat bilir ve Konya kalesini alarak İznik'e kadar gelir. Bizans'ın mahallî ve merkezî tekfurlukları arasındaki çekişmelerden faydalanarak, bölgede hakimiyet sağlar. 1075 yılında İznik'te yeni bir Türk devletini kurar. Anadolu'ya gelen Türkmenlerin birleşmesini temin eden Süleyman Şah, doğudaki Müslüman Türklerin büyük topluluklar halinde bölgeye gelmelerini sağlar. Bu başarılarından dolayı Selçuk sultanı Melikşah, Süleyman Şah'a "Sultan" ünvanını verir.

Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın İznik başkentli kurmuş olduğu Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk yıllarında Ankara ve civarında hangi Türkmen beyinin hakimiyet sağladığı kesin olarak bilinmemektedir.

1101 yılının Haziran ayında yapılan I. Haçlı seferinde Polatlı bölgesi ve Ankara işgal edilir. Bizanslılar çok kısa bir süre bölgede hakimiyet kurar. Danişmendlilerin ve Selçukluların işbirliği ile Ankara bölgesi Bizanslılardan geri alınır. Daha sonraki yıllarda bölge Danişmend-

liler ve Selçuklular arasında el değiştirir. Sonuçta Ankara ve bölgesi Anadolu Selçukluları Devleti'nin bir "melik" şehri olur. Melik Muhiddin Mesud ve Alâeddin Keykûbad zamanında Ankara ve çevresine Türkmen nüfus yerleştirilir. Kaynaklarda Ankara bölgesinde yaklaşık üç yüz bin Türkmenin yaşadığını kaydeder.

Anadolu Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Key-hüsrev'in 1243 yılında Moğollara yenilmesi üzerine Anadolu'da Moğol hakimiyeti başlar. Ankara, Polatlı ve Sivrihisar toprakları dahil olmak üzere Moğollar bölgeyi işgal eder. Kayseri, Kırşehir ve Niğde bölgesinde bulunan ahiler ve Türkmen reisleri, Moğol zulmünden kaçarak Çile Dağı yamaçlarına yerleşir. Osmanlı'nın kuruluşuna kadar Polatlı ve civarı Türkmen beylerinin, ahi reislerinin ve Germiyanogulları'nın hakimiyetinde kalır.

Ankara, Sultan Orhan zamanında oğlu Süleyman Paşa tarafından alınmışsa da, şehirde kesin olarak I. Murad zamanında Osmanlı hakimiyeti kurulur. İlhanlı hakimiyetine rağmen 1300'lü yıllarda Germiyanoglu Yakub Bey'in, Selçuklu sultanı adına bölgede hakimiyeti görülür¹⁴.

1. OĞUZ TÜRKMEN BOYLARI

Oğuzlar, "Bozok" ve "Üçok" olarak iki bölüme ayrılır. Bozoklar da "Günhan", "Ayhan" ve "Yıldızhan" kollarına ayrılır.

Üçoklar da "Gökhan", "Dağhan" ve "Denizhan" kollarına ayrılır.

Şahin kuşuyla temsil edilen Günhan kolu "Kayı", "Bayat", "Alkaevli" ve "Karaevli" boyları.

Kartal ile temsil edilen Ayhan kolu "Yazır", "Döğer", "Dodurga" ve "Yaparlı" boyları.

Tavşancıl kuşu ile temsil edilen Yıldızhan kolu "Avşar (Afşar)", "Kızık", Beğdili" ve "Kargın" boyları.

Sungur kuşu ile temsil edilen Gökhan kolu "Bayındır", "Peçenek", "Çavundur" ve "Çepni" boyları.

Üçkuş ile temsil edilen Dağhan kolu "Salur", "Eymür", "Alayundlu" ve "Üreğir" boyları.

Çakırkuşu ile temsil edilen Denizhan kolu ise "İğdir", "Yuva", "Büğdüz" ve "Kınık" boylarına ayrılır¹⁵.

Horasan, Türkistan ve Azerbeycan'dan gelen Türkmen boyları Ankara ve civarında Kayı, Bayat, Yazır, Döğer, Dodurga, Avşar, Kızık, Beğdili, Kargın, Bayındır, Peçenek, Çavundur, Çepni, Salur, Eymür, Alayundlu, Üreğir, İğdir, Yuva, Büğdüz ve Kınık boylarının isimlerini taşıyan köyler kurar.

Türkmen boylarının Ankara ve civarında yerleşik köy hayatına geçmesi zaman içinde olur. Bu iskan faaliyetleride "gazi-derviş" ruhlular önder şahsiyetler tarafından yürütülür. Bunlar "gazi", "derviş", "baba", "şeyh", "bacı", "dede", "ahi", "beğ" ve "alp" ünvanlı bilge kişilerdir.

Halk arasında "Horasan eri" adı ile anılan bu "kolonizatör dervişler", "zaviye"ler kurarak iskanı kolaylaştırmış, toplulukları yerleşik hayata geçirerek cihad ruhunu canlı tutmuşlar, yol güvenliğini temin etmişler, eğitim, ticaret, zenaat, tarım ve hayvancılık konularında toplumu aydınlatmışlardır.

Polatlı bölgesinde iskanı ve fetih ruhunu canlı tutan Türkmen gazi-dervişler şunlardır: Hacı Tuğrul Baba, Şeyh Yağmur Baba, Hızır Şeyh, Yağan Şeyh, Şeyh Timur, Kızılca Ahmed, Kutlu Şeyh, Güvenç Şeyh, Şeyh Hacı ve Şeyh Durak.

Türkmen boyları kendi aralarında "cemaat", "oymak" ve "aşiret" adı altında topluluklara ayrılmışlar, bu topluluklar önderlerinin veya boylarının isimlerini taşıyan "mezra", "çiftlik", "çadır" ve "karye (köy)"lere yerleşmişlerdir.

"Hacımusalı" (Hacımus), "Alcı", "Köseler", "Polatlı" (Polatlı), "Şeyhahmedlü" (Şeyhahmetli), "Sarıobalı" (Sarıoba) ve "Karsaklı" (Türkkarsak ve Eskikarsak) gibi cemaat adı olan yerleşmelerdir.

"Şeyh Ali", "Hacı Tuğrul", "Baba Yakub", "Hızır Şeyh", "Bacı" (Fatma Bacı), "Kara Ahmed", "Karaca Ahmed", "Sarı Halil", "Yağmur Baba", "Basri Şeyh" (Basri) ve "Müslüm" gibi şahıs isimleri de köylere verilmiştir.

Bazı köylerde Bizanslılar tarafından terk edilen yerleşme yerlerine kurulmuş ve bu yerleşmelere "viran", "ören", "hüyük" adı verilmiştir. "Çokviran" (Çokören) ve "Asarlıkaya" (Hisarlıkaya) gibi.

Yerleşmenin coğrafi özellikleri esas alınarak isimlendirilen köylerde vardır. "Yağır" (Oğuz-

lar), "Şabanözü", "Sivri", "Kızılcaale", "İlica", "İnler" ve "Kokar" (Yenice) gibi.

Polatlı bölgesi genellikle konar-göçer Türkmen Yörük aşiretlerinin "yazlık" ve "kışlak" olarak kullandığı, "mezra" durumunda olan ve "cemaat" adı verilen grupların yerleşmeleri şeklindedir.

Yerleşik köy hayatına daha ziyade akarsu yataklarında, korunmaya ve savunmaya elverişli dağ yamacı dere içlerinde, vadilere hakim tepe yamaçlarında, eski ören yerlerinde, ulaşım yolları üzerinde ve birleşme noktalarında, Ankara şehir merkezine yakın olan bölgelerde geçilmiştir.

2. AHİLER

İslâm'ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan "fütüvvet" teşekkülleri içinde zamanla esnaf birlikleri ortaya çıkar. "Civanmerd", "ayâr" (ayyârân), "fetâ" (fityan) gibi isimlerle de anılan bu "Horasan melametiği" esaslarıyla desteklenen fütüvvet ülküsü, İslâm'ın yayılmasına paralel olarak da Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika, Mısır'da esnaf ve sanatkârlar arasında taraftar bulur. Türkler, İslâmiyet'i kabul ederek ve Anadolu'ya yerleşerek "fütüvvet ülküsü"nü benimserler. Kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla bu ülküyü süslerler. Ahîliğin temel belirleyicisi olan İslâmî-tasavvufî düşünüş ve yaşayış tarzını benimserler.

Anadolu'da hızla yayılan ahi teşkilâtının mensupları, şehirlerde olduğu gibi köylerde, uç bölgelerde de büyük nüfuza sahip olurlar. Anadolu'da ahilerinin piri Ahi Evran (Seyh Nasreddin Mahmud b. Ahmed el-Hoyi)'dir.

Anadolu'da devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde, şehir hayatında yalnızca iktisadî değil, siyasî yönden de önemli faaliyetlerde bulunurlar. Özellikle Moğol istilâsı sırasında ahi birlikleri, şehirlerin yönetimine mahallî otorite olarak hâkim olurlar. Ahiliğe çok hizmet eden I. Alâeddin Keykubad, oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından öldürülünce, ahîler II. Gıyâseddin'e karşı direnirler ve onun Köseadağ'da Moğollar'a yenik düşmesinden sonra, Tokat ve Sivas'ı ele geçiren Moğollar'a karşı Kayseri'yi başarıyla savunurlar.

Ankara ve civarı köylerde bulunan ahi zaviyelerinin, ahi eserlerinin çokluğu, bu şehirde ahi nüfuzunun varlığını gösterir. Bu hakimiyet,

Ankara'da
Ahi büyükler-
inden Ahi
Şerafettin'in
yaptırıldığı
Aslanhane
Camii

merkezi idareye karşı "baş olma" gayreti olmamış, aksine merkezi idarenin zaafiyet gösterdiği zamanlarda, "fütüvvet" geleneğinin gereği mahalli güçlerin birlikteliği olur. Osmanlı'nın kuruluşunda büyük gayretleri olan Anadolu ahi büyüklerinin varlığı, tarihçiler tarafından kesin kabul görülür. Durum böyle olunca Osmanlı hakimiyet sahasına uzak olan Ankara, ahilerinin İlhanlılar idaresinde şehirde bağımsız hakimiyet kurmaları, bazı tarihçiler tarafından "ahi cumhuriyeti" olarak kabul edilir. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde "Ahi Şerafeddin"e ait orijinal şecere bulunmaktadır¹⁶.

Polatlı bölgesinde ahi büyüklerinin önde geleni Fatma Bacı, Hacı Tuğrul Baba ve Şeyh Yağmur Baba'dır.

3. SELÇUKLU ESERLERİ

Polatlı bölgesinde Anadolu Selçukluları döneminde, 1310 yılında vefat eden Fatma Bacı'nın yaşadığı Bacı Köyü önemli bir idari merkez durumuna gelir. Fatma Bacı bir "ahi" büyüğü olduğu kadar aynı zamanda bir "veliye"dir. Bölgenin hem idarecisi hem de gönül sultanıdır. Türbesinde ki Arapça kitabede "Vaktin neseb (soy) yönüyle dost ve yüce insanı Fatma Bacı" ifadesinden onun "fütüvvet ehli" olduğunu anlıyoruz.

Günümüzde Anadolu Selçukluları döneminde yapılan mimari eserlerden sadece Fat-

ma Bacı, Kızılca (Karaca) Ahmed ve Hacı Tuğrul Baba türbeleri ulaşabilmiştir.

Fatma Bacı Zaviyesi ve Türbesi

Bacı Köyü'nün içinde ve Fatma Bacı Camii'nin batı duvarına bitişik durumda olan türbe, mimari özelliğini zaman içinde yapılan onarımlarla kaybetmiştir. Türbenin girişi güney cephede ve dikdörtgendir. Kare planlı ve külahlı sade bir yapıdır. Kübik gövdenin üstü soğan biçimli sekiz dilimli yüksek külahımsı kubbe şeklinde olup, üzeri alüminyum saçla kaplanmıştır. Gövde duvarları beton sıva ile kaplıdır. Türbe içi sıva yapılmış, kare plandan kubbeye geçiş tromplu yüksek kasnakla sağlanmıştır. Türbe içinde üç adet mezar bulunmaktadır. Mezarlar oldukça sade ve mezartaşı kitabesi yoktur.

Türbenin batı cephe duvarında ve üç satırlık Arapça kitabede:

*"Li vakt'in-neseb'ir-refiat il-halile
Fâtıma Bacı tâbe Allahü serâhe
Fî'l-yevm işrîn min Muharrem sene aşarete ve
seb'amie"* ibaresi yazılıdır.

"Vaktin neseb (soy) yönüyle dost ve yüce insanı Fatıma Bacı 20 Muharrem 710 senesinde vefat etti."

Zaviye yapısı ise tamamen kaybolmuştur. Günümüzdeki cami ise Osmanlı'nın son yıllarında yapılmıştır¹⁷.

Bacı Köyü, Fatma Bacı Türbesi'nden görüntüler.

Fatma Bacı mezarı

Hacı Tuğrul Baba Zaviyesi ve Türbesi

Hacıtuğrul Köyü'nün kuzeydoğusunda, yaklaşık 3 km mesafede ve dere içinde bulunmakta ve 2006 yılında açılan toprak yolla ulaşılmaktadır.

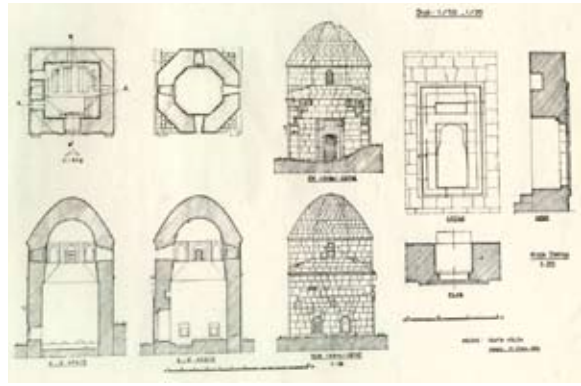
Kare planlı, külahlı bir yapı olan türbenin kenarları 6,65 metre, duvar kalınlıkları 1 metredir. Türbenin kübik gövdesinin iki cephesi sağır, bir cephesinde kapı diğer cephesinde iki pencere

Hacı Tuğrul Baba Türbesi

verdir. Dikdörtgen pencerelerin üstündeki sivri kemerler geometrik motiflerle süslüdür. Pencere açıklığının tavanına yıldız, baklava, beşgen gibi geometrik motiflerden oluşan süslemeler işlenmiştir. Kübik gövde geniş bir silme ile sınırlandıktan sonra köşelerden pahlanarak yüksek, sekizgen kaskağa geçilmiştir. Kaskağın ana cephelerine dikdörtgen birer pencere açılmıştır. Bu pencerelerin üstü kemer sisteminde, sahte kemer şeklinde işlenmiş, parçalı lentoya sahiptir. Kaskağın üzerine ucu sivri olmayan piramidal bir külah oturtulmuştur.

Taş kapısı tamamen mermerden olup Bursa kemerli kapı açıklığının üstünde kitabesi yer alır. Eskiden kapının önünde bir revak olduğu iki kenardaki konsol ve üstlerindeki kalıntılardan anlaşılmaktadır. Kareye yakın iç mekanın üst kısmı Türk üçgenleriyle sekizgene dönüşerek kaskağın olarak yükselip kubbeye sona ermektedir. Giriş kapısının altında kemerli bir tünel girişi bulunmaktadır¹⁸.

Türbe birinci sınıf bir taş işçiliği görülmektedir. Eser yakından incelenince hayran kalmamak mümkün değildir. Türbedeki zarif ve ince taş işçiliği erken Osmanlı mimari eserlerindeki süslemelere benzemektedir. İki satırlık sülüs kitabe:

“Tesaddî bi i'mâretiha şemrâh-ı şecerat'il-fakir Şeyh Paşa bin Ahmed Paşa bin Mahmûd Seydi bin Hacî Tuğrul Bâbâ nûrullah kabreh. Fî evâsıt-ı receb'il-mücerreb lisene selase ve tis'in ve seb'a mietin ve'l-hamdü lillâhi vahdeh (20 Recep 793/9 Ekim 1391).”

Hacı Tuğrul Baba Türbe Kitabesi ve kırılan pencere yapı elemanları

Türbe yapısı, aslında günümüze ulaşmayan Hacı Tuğrul Zaviyesi'nin bir parçasıdır. Yapı giriş kapısı üzerindeki kitabe kanatımızca burada bulunan başka bir yapıya ait olup, onarım esnasında sonradan buraya konulmuş olabilir.

Çok önemli bir sanat eseri olan türbe definecilerin hücumuna uğramış, türbenin içi defineciler tarafından kazılarak boşaltılmış, toprakları atmak için mermer pencereler tahrip edilmiştir. Yapılan tahribatlara rağmen Hacı Tuğrul Türbesi ecdadını bilmeyen soysuzlara karşı inatla direnmektedir.

Karaca Ahmet Türbesi

Karacaahmet Köyü'nün yakınında ve Sakarya Irmağı'nın batı kenarındadır. Eskiden çevresinin yüksek duvarlı bir avlu ile çevrili olduğu görülür Dikdörtgen planlı, üzeri tonozla örtülü uzun bir yapıdır. Türbenin yapımında

mermer ve moloz taş kullanılmıştır. Dış yüzünün bir kısmı kesme taşla kaplı türbenin giriş kapısı üzerindeki lento mermerdendir. İçinde üç sanduka vardır. Halen üzeri beton bir tonozla örtülüdür. Kapı üzerinde bir onarım kitabesi bulunmaktadır. Kitabede:

“Sahib’ül-hayrat ve’l-hasenat

Şeyh Mehmed ve Şeyh Ali

Bu türbeye hoş bakanlar layık cennete

Bu türbeye hor bakanlar layık cehenneme

Sené bin iki yüz kırk dokuz 1249”

Yapım tarihi bilinmeyen Karaca Ahmed türbesindeki kitabeden 1833 yılında onarım gördüğü anlaşılmaktadır.

Türbenin batısında taşla yığma olarak yapılmış, üzeri çatılı bir mescit bulunmaktadır. Mescidin üst örtüsü yıkılmıştır.

Yakınında ve tepe üstünde kare planlı, harap olmuş Çile Dede Türbesi vardır.

Karaca Ahmet Türbesi ve kitabesi

